

ÖLÖJTŐ: ANDRÁSSY ANTAL
GELENCSEK SÁNDOR

ÖLÖJTÉS IDEJE: 1966.

TART.: 1905-ös AKATÓMUNKÁS ÉS CSELEDÉSZTRÁJK
NAGYBERKÉBEN

7 lap

FÖLDRAJZI TITATÓ: NAGYBERKÉKI

SZAKTITATÓ: XVII.

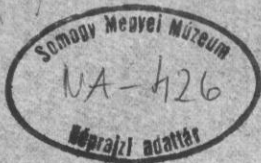
PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖZLÉS

ÁTVEZETVE AZ ÉGŐSÉGES LTK. 1091-es TETÉLE ALÓL

Andrássy Antal:

Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága
Kaposvár, Rippel-Rónai tér
Telefon: 12 274 Post. 5642 70

M/4/18

Az 1905-ös aratómunkás és cselédsztrájk Somogyban.

1091

Az 1905-ös aratás sok meglepetést okozott Somogy megye urainak, bár az események menetéből bizonyos mértékig felkészültek a földbirtokosok. Az éveleji választásokkal kezdődött, amikor sokhelyütt az ellenzéki jelöltek szereztek többséget, majd a tavaszi hónapokban a lengyeltóti járásban megkezdődtek a sztrájkok. Ideges kapkodás után megerősítik a csendőrörsöket és a katonaságot készenlétbe helyezik.

Junius 19.-én hétfőn Kaposujlakon és Nagyberkiben félbehagyták az aratók a munkát. "Sőt úgy hírlik, hogy Nagyberkiben az aratók a gazdasági cselédek is kényszerítették a sztrájkra" írja a Somogyvármegye című lap junius 20.-án. A Somogyi Hirlap pedig nagybetűkkel szedett "Megint aratósztrájk" címszavában ugyanezen a napon: így panaszkodik: "Ma megint aratósztrájk ütött ki Nagyberkiben." A Vigvázó gróf uradalmahoz tartozó Erényi Ignác-féle bérleten mintegy 80 munkás állott ki a dologból. A vizsgálatból kiderült, hogy a székesfővárosból lerándult két "cucilista" izgató... hatására robbant ki a sztrájk.

Másnap Plachner Sándor főszolgabíró, Gaál György és Jeszenszky Dezső közigazgatási gyakornok, tb.szolgabíró megjelent a helyszínen és "szépszóval", majd fenyegetéssel, csendőrterrorral igyekezett nyomást gyakorolni a sztrájkolókra. Először "nem sikerült a szerfelett izgatott és visszaéléseket is elkövetett cselédek és aratómunkásokat munkába állítani."

Somogyi Hirlap, 1905 junius 22. Majd 20.-án éjjel a főszolgabíró kérése nyomán a belügyminiszterium a cs. és kir. IV. hadtest parancsnokságtól "... egy század, lehetőleg nem magyar ajku és távolabb őrzjára tokra is alkalmazható lovasságot Baté vasutállomáson át Nagyberkibe karhatalmi segédletként sürgősen azzal az utasítással kivezényelni sziveskedjék, hogy a karhatalom parancsnoka a helyszínére kirendelt járási főszolgabíróval lépjen érintkezésbe." /Hadtörténelmi Közlemények, 1963 I. szám. 409. old./

A Székesfehérvárról érkező és junius 21.-én hajnalban kirakódó más nemzetiségű legénységgel sikerül levérni és megállítani a sztrájk-hullámot.

Plachner főszolgabíró junius 27.-én jelenti a főispánnak a járásban addig lezajlott sztrájkokat. Nagyberkit kivéve karhatalom, - értsd katonaság igénybevétele nélkül leszerelte a sztrájkolókat. A cselédekkel itt könnyebb dolga volt, de az aratómunkások továbbra

is megtagadták a munkát. "Itt a vezetőket azonnal megbüntettem, s a kiszabott elzárásbüntetés végrehajtását az ítélet kihirdetése után nyomban fogamatba vettem."

Majd az idegenajku lovasság megjelenése a "... várt eredménnyel járt, a munkások azonban munkába állottak." /Kaposvári Állami Levéltár: Főispáni iratok. /Elnöki-biz./ 1905. 85.szám./

Junius 23.-án felváltotta az ulánusokat egy század cs. és kir. 44-es gyalogos. A környékbe még két századot vezényeltek, mivel átterjedt a sztrájk a tabi járásba. Julius 13-ig a bérharcok megszüntéig nagy katonai apparátust mozgatnak még meg és ekkor születik döntés a csendőrség megyei létszámának növeléséről. A jövőben ettől várják az üdvös változást, elsősorban a kaposvári járásban, hogy "... bármely esemény adódjék is elő, fennakadás elő ne forduljon"
- írja a Somogyvármegye, 1905 július 18.-án.

Ennyit mondanak a levéltári és sajtóforrások, melyekből hiányzik a korabeli élet lüktetése, levegője. Itt kapcsolódik Gelencsér Sándor MÁV.nyugdíjas, nagyberki lakós gondos munkája, amely szinte lépésről-lépésre követi a sztrájk menetét. Nehéz és néha reménytelennek tűnő nyomozást folytatott minden kis adatért Gelencsér Sándor, hogy teljessé tegye községe forradalmi multjának ezt az epizódját. Ismeretlen és valóban csak hagyományyszerűen, visszaemlékezésekben maradtak fent ezek az adatok, melyeket alant közöl. Helytörténeti kutatásunk szép, elismerésre méltó kis darabja ez az írás, amely egyuttal etnográfiai és munkásmozgalmi értékkel rendelkezik.

Napjainkban megyénkben még kevés követője akad Gelencsér Sándor bácsinak, aki nagy szeretettel és buzgalommal gyűjti lakóhelyének hagyományait. Pedig másutt is van, bőven tennivalónk és veszendő értékek, melyek megmentésre és megőrkítésre várnak. Megyénk multjának a paraszti élet, a munkáshagyományok megőrkítésének itt az utolsó ideje. Ezért kétszeresen fontos és értékes munka ez a feldolgozás, valamint követendő feladat szűkebb hazánk, Somogy multjának megismerésében.

1051

Arató és cselédsztrájk Nagyberkiben 1905 június 19-21-ig.

Arató és cselédsztrájk volt Nagyberkiben és a hozzá tartozó Szalacska-pusztán 1905 június 19-21 között. A munkát június 19.-én délelőtt 10-11 óra között hagyták abba. Egyszerre hagyták abba a munkát a béresek és a részesaratók, majd a vásárgyepre vonultak. Az igavonó állatokat a mezőn skarták hagyni, de a sztrájk vezetői kijelentették, hogy ezt nem szabad, hanem hajtsák haza és kössék be az istállóba, és azután megkezdhetik a sztrájkot.

A béres-sztrájk másnap véget is ért, a béresek egy része fel is vette a munkát. Amíg a béres- és aratósztrájk tartott, vagyis a vásárgyepen táboroztak, addig a sztrájk vezetőit a kastélyba hívták tárgyalni. A béressztrájk vezetői: Kernyák Ferenc elsőbéres, kb. 45 éves, Herr János, kb. 50 éves igáskocsis volt.

Ebben az időben a nagyberki uradalom Vágyázó Ferenc gróf tulajdona, ennek bérlője Erényi Ignác volt. Három ismeretlen nevű ur jött ki Kaposvárról a tárgyalásra. Ezek tárgyaltak a sztrájk vezetőivel.

A sztrájk szervezője Tolna megyéből jött, neve ma már ismeretlen. Ő tárgyalt és szervezkedett az urasággal, és a sztrájk vezetőivel, állandóan értekezett.

A csendőrosztagok is megjelentek a községben, a sztrájk szervezője ekkor eltávozott Inám-pusztára és ott folytatta a szervezést.

Ezután az uradalom pusztáin csendőrosztagok cirkáltak, mindenkit igazoltattak és az embercsoportokat széteszlatták.

A kaposvári urak a sztrájk vezetőitől érdeklődtek aziránt, hogy mi a követelésük. Kernyák és Herr előadták, hogy 28 mérő helyett 40 q gabonát követelnek egy évre, 80 korona fertálypénz helyett 100 forintot, vagy 200 koronát, 20 kg. só helyett 80 kg.-ot, 6 m³. fa helyett 10 m³.-t, a feleség évi 8 napi robotjának eltörlését.

A követelésekre a bérlő azzal válaszolt, hogy ezekből semmit sem hajlandó megadni, mert az uradalom egész évi termését a cselédeknek kellene kiadni, de van olyan esztendő, hogy a birtok ennyi hasznot nem is hoz.

A sztrájk mégis eredményt hozott, mert felsőbb nyomásra az asszonyok ingyen robotját eltörölték.

A béresfeleség, vagy felnőtt leánya évenként 8 napot köteles volt dolgozni a kastélyban, mosni, vagy a kastély kertészetében, parkjában dolgozni. A munkát reggel 8-kor kezdte, 10 órakor megreggelizett, majd otthon ebédet főzött a családjának. A kastélyban 1 órakor ebédet,

uzsonnát kapott és 5 óráig kellett dolgoznia, és ezután mehetett haza. Ezt az ingyen munkát törölték el a kaposvári Megyei Intéző Bizottság utasítására, mivel ez a robotmunka kevés uradalomban volt divatban. Egyes helyeken titokban alkalmazták, s csak nagyobb megmozdulások idején derült ki.

Keresztény József tsz.nyugdíjas, 75 éves nagyberki lakos a béres-sztrájk egyetlen ma is élő tanuja, a sztrájk idején 16 éves volt és napszámban dolgozott. Édesapja mint béres, részt vett ~~az~~ a sztrájkban. Neve: Keresztény János, 46 éves volt akkor. Mint tapasztalt ember figyelmeztette a vezetőket, hogy ne kérjenek túl sokat, mert akkor nem kapnak semmit. Azt javasolta, hogy 32 mérő gabonát a 28 helyett és 100 koronát a 80 helyett, 30 kg. só a 20 helyett és 1 m³. tűzifa pótlást, így 7 métert kapjanak összesen. Neki lett sajnos igazsága.

A sztrájkot már 10-12 nappal előbb szervezték, amely a hatóság és karhatalom tudomására jutott. A sztrájk kitörése nem érte őket váratlanul. Az első napon már megerősített csendőrijárőr járta a községet és a két pusztát, Nagyberki és Szalacska pusztákat.

Másnap ulánus huszárok érkeztek, akik nem is tudtak magyarul beszélni, csak egy magyar tiszt vezényelte és irányította őket.

Nagyberki és Szalacska puszta területére kijárási tilalmat rendeltek el. Este 9 órakor kürtjelzéssel rendelték el, és a tilalom reggel 4 óráig tartott. Akit az utcán, vagy kint a területen találtak, azt a fogdába vitték és reggelig ott tartották.

Június 20.-án a béreseket egyenként a jegyzői irodába hívták egy csendőrrel. Hekinger László főjegyző megkérdezte a hívottat, akar-e dolgozni? "Akarok" - volt a válasz. "Akkor menjen dolgozni!" mondta a jegyző. A csendőr már úgy irányította, hogy nem volt szabad menni a sztrájkolókhöz a vásárgyepre. Ezzel szép sorrendben végigjárták ezt az utat, és mindenki így felvette a munkát.

A vezetőket beidézték Kaposvárra, 4 napig ott tartották őket. Indulás előtt a csendőröktől jókora pofonokat kaptak.

Az ulánus huszárokat felváltotta 3-4 nap múlva a 443-es gyalogezred kaposvári százada, amelyet a nagyberki kastélyban szállásoltak el.

Az esti takarodót, mikor jelezte a kürtös, a falusi legények elkezdtek énekelni hangosan a falu közepén az utcán. A csendőrök ezek közül 6 személyt felírtak, később Kaposváron járásbirósági tárgyaláson 2 napi elzárásra, vagy 4 korona készpénz lefizetésére ítélték őket.

A 4 koronát valamennyien lefizették. Hiába bizonygatták, hogy ők a takarodó lefujásáig énekeltek, nem adtak nekik igazat, megbüntették őket.
A béressztrájk adatközlői:

Keresztény József 75 éves nagyberki tsz.nyugdíjas,
Ferencz Antal 81 éves nagyberki tsz. nyugdíjas.

Arató sztrájk.

Egyöntetűen az aratósztrájk 1905 június 19-21 közt zajlott le és három napig tartott.

A sztrájk vezetői: Gál Péter /petes/ 31 éves, részesarató Nagyberki,
Nagy Sándor 29 éves " "
Farkas Péter 28 éves " "
Herr Jakab 34 éves, Kisberki Szalacska pta.
Klár György 32 éves " "

A részesaratók a béresekkel együtt táboroztak le a nagyberki vásárgyepen 3 napig.

A sztrájk vezetőit szintén a kastélyba rendelték csendőrrel, a tárgyalásra.

A három kaposvári ur megkérdezte tőlük, hogy mi a követelésük?

A részesaratók a 11. keperész helyett a nyolcadikat kérték, és a dölt búzából a heted-részt követelték. A dölt buza letakarítása jóval lassabb és nehezebb munka, és kevesebb a szemhozam.

A bérlő ezeket is elutasította.

A részesaratók a szerződés szerint aratás után 1 hold feles kukoricaföldet és fél hold feles krumpliföldet kaptak. Ezután ingyenes robotmunkában 10 napot kellett szolgálni. Ez a munka abból állott, hogy a gabonahordáskor kévét adogattak a szekérre, és a kévéskazalra. Az álláson kévét adogatni. Ez volt a legnehezebb munka. Naponta kétszer háromszor kellett váltani őket, mert nem bírták a nehéz munkát.

Ha már a kazal magasodott, akkor a felső állásra adta fel. A felső állásbelieké nem volt olyan terhes, mert nem kellett olyan magasra adogatni a kévét. Az aratók között volt olyan, aki nagy kévét kötött, ezt szidalmazták, hogy miért rakott olyan nehéz kévét, amit nehéz volt feladogatni. Azt is megtették, hogy az illetőt odavitték, hogy adogassa a saját kévét. Az alsó állásu kévéadogatók közt voltak olyan férfiak, akik fél napra elszédültek, többnyire a melegtől, de a túlfeszített munkától is. Ennek a robotnak az eltörlését is követelték a sztrájk vezetői, valamint a nyolcadik keperészt és a dölt gabona hetedik részét. Később felsőbb nyomásra megkapták a tizedik részt és a döltgabona nyolcadik részét, a szöszösbükkönyből hetedik részt.

A szöszösbükkönyt nehéz volt rendrevágni és marokra szedni. Bár a bérlő ígéretet nem tett, mégis kénytelen volt megadni mivel más uradalmakban ez volt a bérezés.

A munkát felvették a részesaratók hasonlóan a béres sztrájkolókkal. Egyenként a jegyzői irodába rendelték őket, majd különállították a sztrájkolóktól azokat, akik vállalkoztak a munka folytatására. Azután egyszerre engedték ki őket, az ulánusok által körüllovagolt mezőre. Az ulánusok elmentek, viszont ittmaradtak a 44-es ezred katonái a faluban.

A sztrájk vezetőit berendelték Kaposvárra és napokig ott tartották őket. Indulás előtt megkapták, a csendőröktől a pofonokat.

A többiek folytatták a munkát, de a vezetőket a következő évben már nem szerződették le. Néhány évig aratómunkában nem vehettek részt.

A robotból a kéveadogatás még továbbra is megmaradt. Ennek fejében meghagyták, a feles krumpli és kukoricaföldet. A robot 10 napra szólt.

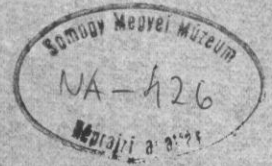
A béressztrájk vezetőit nem szerződették a következő év február 24.-én, ezért elköltöztek április 24.-én Inám-pusztára. Mivel a cseléd-könyvkébe bevezették és mint veszedelmes agitátorokat nem fogadták fel munkára a környéken. Nagyberki és Kisberki küzség a csendőrök és katonák árnyékában élt.

Tóth Mihály 75 éves nyugdíjas nagyberki lakos közölte még, hogy a sztrájk szervezője két év múlva július elején újból megjelent Nagyberki, Kisberki és Szalacska pusztán. Újabb sztrájk szervezéséhez kezdett. Az előző sztrájk után azonban senki sem merte vállalni a helyi vezető szerepet. Így abba is maradt a második akció, mivel sztrájkolók akadtak, de helyi vezető nem.

Az aratósztrájk közlői:

Özv. Takács Vendelné	80 éves	tsz. nyugdíjas,	nagyberki lakos.
Farkas Pálné	82 éves	"	"
Tóth Mihály	75 éves	"	"
Nagy Ernő	58 éves	MÁV. nyugdíjas	/Nagy-Sándor sztrájkvezető fia./

Összeállította: Gelencsér Sándor
Nagyberki /1964/

A sztrájkra vonatkozó levéltári kivonatok.

"Országos Munkásvédő Szövetség" helyi csoportja alakul Nagyberkiben 1906 november 22.-én. Küldje el a központ a községi előljárásának az erre vonatkozó bejelentést és jegyzőkönyvet, mely szerint 1906 november 21.-én megalakult a helyi csoport. Elnök: Javós Antal, alelnök: Varga Pál, jegyző: ifj. Király Mihály, pénztáros: Maza György, ügykezelő: Király Péter, Ellenőr: Kis József és Farkas Sándor. Jegyzőkönyv hitelesítők: Dobos János és Gergely István.

Idézet az alapszabályból: "Célja.... a mezőgazdasági és föld/kubikos/munka bármely ágából kenyérkeresetből foglalkozó munkás szellemi, jogi anyagi érdekeit megvédeni, munkafeltételeit a munkaadóknál való békés közbenjárás után megjavítani.

Országos elnök: Mezőfy Vilmos orsz.gy.képviselő
Somogy megye alispánjától. 29364/1906 sz.

V é g h a t á r o z a t.

Az "Országos Munkásvédő Szövetség" Nagyberki helyi csoportjának megalakulására vonatkozó bejelentést nem veszem tudomásul, s annak, mint helyi szervnek működését nem engedem.

Mert csatolt alapszabályok 9 !-a kimondja, hogy helyi csoport csak nyilvános népgyűlésen alakítható, holott Nagyberkiben a megalakulás a folyó év november hó 21.-én felvett jegyzőkönyv szerint zártkörű értekezleten történt.

E véghatározatom ellen, a kézbesítéstől számított 15 nap alatt a Magyar Kir. Belügyminiszterhez fellebbezéssel lehet élni.

Kaposvár, 1906 december hó 13.-án.

Sárközy alispán.

8816/1906 sz. Ezen alispáni most már jogerős határozatot a mosdósi csendőrőrssel s a nagyberki körjegyző urral másolatban az ellenőrzés gyakorlása végett azzal közlöm, hogy intézkedjék, miszerint a helyi csoport működését ne folytassa.

főszolgabíró

1905 július 3. Belügyminiszter távirata kaposvári alispánnak.

Vármegye főjegyzőjének hozzám intézett táviratára és az alispán urral távbeszélőn létrejött megállapodásához képest lovasság hiánya miatt aképpen intézkedtem, hogy Nagyberkiből az ottlévő lovasszázad azonnal Nagyatádra vonuljon át, ehelyett Nagyberkibe Dombóvárról 1 század gyalogság fog érkezni. Intézkedjék, hogy a karhatalmat közigazgatási tisztviselő fogadja.

Belügyminiszter.